

Edward Rymar

Panowie von der Osten - Drzeńscy z Drezdenka (1317 -1408) : cz. 2. Betkin (Bertold) I i Arnold (Arnd) I (1328

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 5, 295-300

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 5 - ROK 1998

Rymar Edward
Pyrzyce

Panowie von der Osten - Drzeńscy z Drezdenka
(1317 - 1408)

Cz. 2. Betkin (Bertold) I i Arnold (Arnd) I
(1328/9 - ok. 1363)

Nie wiadomo, czy bracia Burhard i Henryk Ostenowie, którzy w 1317 r. otrzymali na własność Drezdenko z okręgiem od margrabiego brandenburskiego Waldemara, osiedli nad Notecią. Od 1319 r. - po wymarciu dynastii askańskiej w Brandenburgii - doszło do kilkuletniej destabilizacji politycznej w tym państwie. Nabytki margrabiów po 1250 r. zajmowali ich poprzedni właściciele: książęta meklemburscy, pomorscy, śląscy, król Polski Władysław Łokietek. Jest bardzo prawdopodobne obsadzenie przez Polaków Drezdenka, ale i wątpliwe, by Ostenowie znaleźli się pod polskim panowaniem.

W 1323 r. król niemiecki Ludwik bawarski nadał Marchię małoletniemu synowi Ludwikowi Starszemu. Ten, a ściślej jego regenci, od jesieni 1324 r. odzyskali Nową Marchię posuwając się w kierunku Drawy i dolnej Noteci. Sojusz polsko - pomorski z 1325 r. był próbą zatrzymania pochodu Brandenburczyków. Sprzymierzeńcy przewidywali podział ziem Nowej Marchii wzdłuż Drawy. Już w 1326 r. poszła w głąb Marchii polska wyprawa zbrojna. Potem nastąpiła kontrofensywa brandenburska. W styczniu 1328 r. Ludwik Bawarski, w okresie swej rzymskiej koronacji cesarskiej, upoważnił i wręcz zobowiązał syna Ludwika do odebrania Polsce wszystkiego, co okupuje ona kosztem Marchii. Już w lutym tego roku

stwierdzamy ślad panowania Ludwika w rejonie Drawska. Wkrótce mogło też dojść do usadowienia się w Dreżdenku Betkina i Arnolda Ostenów, synów raczej Burcharda niż Henryka I. W sierpniu 1328 r. w Stendalu (Stara Marchia) świadkiem uchwały tamtejszej gildii sukienników i kupców spośród rycerstwa był *dominus de Osten*¹, może więc Betkin. Margrabia 21 stycznia 1330 r. nadał swym wiernym (*fidelibus*): Betkinowi, jego braciom i kuzynom (*patrui*) dochód roczny 50 grzywien brandenburskich srebra z podatku płaconego przez miasto Strzelce (tzw. orbedy)². Co to może oznaczać? Podatek ze Strzelc tradycyjnie i później stanowił uposażenie marchijskich wójtów dystryktu obejmującego ziemię strzelecką i gorzowską. Uwzględniając zatem dobrze znaną później funkcję wójta krajowego pełnioną przez Betkina, musimy przyjąć, że już wcześniej Ostenowie obsadzili zamek w Dreżdenku i pełnili w okręgu w 1329 r. funkcje administracyjne, policyjno - wojskowe.

Istnieje jednak możliwość, a nawet konieczność przesunięcia datacji pełnienia funkcji wójtowskich przez Betkina już na lato 1329 r. Otóż wojewoda poznański Wincenty z Szamotuł, również w imieniu swych braci z rodu wielkopolskich Nałęczów, Dobrogosta i Tomisława, zawarł w Gorzowie układ z margrabią Ludwikiem za pośrednictwem jego wójtów (*capitaneos* - ale to określenie przez Polaków odpowiada brandenburskim *advocatos*) Hassona Starszego ze Świdwina i Wedego z Krzywnicy, Wedłów oraz Bertolda v. der Ost³. To słynny układ landsberski, znany jednak nie z oryginału, lecz odpisu sporządzonego w XVII w. Odpis zawiera datę roczną 1331, jednak uwzględniając stosunki brandenbursko-polskie z tego okresu i możliwość błędnego odczytu (lub zapisu) daty MCCCXXIX jako MCCCXXXI, wypada ją sprostować na 1329 r. Układ zawarto w sierpniu. Nałęcze przyrzekli stać na straży pokoju, służyć wierne margrabiemu ze swymi warowniami w Wieleniu i Czarnkowie, nie przepuścić wojsk polskich przez te grody i Noteć na tereny margrabiego ani wojsk margrabiego na terytorium polskie. Gdyby zaś doznali z tego powodu jakichś krzywd od króla, wówczas przyłączą się do margrabiego, bez jego wiedzy i woli nie czyniąc ugody z królem. Już we wrześniu tego roku (1329) król Władysław Łokietek ratyfikował w Krakowie trzyletni

¹ *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hg. A. F. R i e d e l, Berlin 1838 - 1869, t. A XV, s. 85.

² CDB, A XVIII, s. 284.

³ CDB, B VI, s. 59.

rozejm z Brandenburgią na warunkach wynegocjowanych przez wojewodę Wincentego z margrabią i „pewnymi Sasami”⁴, a więc bez wątplenia w owymi wspomnianymi wyżej wójtami nowomarchijskimi, (w Polsce bowiem Sasami zwano Brandenburczyków). Istnienie rozejmu polsko-brandenburskiego w latach 1329 - 1332 czyni układ Wincentego z 1331 r. niedorzecznym, zwłaszcza skoro trzeba było - w wyniku długo trwającej dyskusji - zdjąć z Nałęczów zarzut zdrady (co obecnie dość powszechnie jest czynione). Nałęczę przecież trzymając nadnoteckie grody i tereny na północ od Noteci między Drawą i Gwdą, dawniej należące do księstwa pomorskiego i przed 1320 r. do Nowej Marchii, winni byli uznawać dominację margrabiego Ludwika. A zatem na tych warunkach w roku 1329 margrabia i jego wójtowie zawarli z Polską, a nie prywatny z Nałęczami, układ gorzowski, gwarantujący Polsce spokój na granicy⁵.

Z lipca 1333 r. pochodzi pierwsze rozliczenie margrabiego z kosztów wojennych poniesionych przez braci Betkina i Arnolda w trakcie pełnienia obowiązków wójtowskich w ziemi strzeleckiej (*procuracione et officiatu advocatie Vredeberg*)⁶. Funkcję tę pełnili nadal. W 1334 r. otrzymali dochody w Strzelcach z obowiązkiem służby przeciwko każdemu i otwierania margrabiemu zamku w Drezdenku⁷. Arnold znika następnie z dokumentów. Być może przeniósł się do dóbr w księstwie zachodniopomorskim⁸.

W 1337 r. pojawia się w źródłach żona Betkina, Małgorzata, otrzymująca od margrabiego w dożywocie dochody płynące ze wsi Mierzęcin z ziemi strzeleckiej, Mosina w gorzowskiej i „Prądno” (*Prandin*) z myśliborskiej (potem opuszczona)⁹. Małgorzata pochodziła z rodu Nałęczów. W 1338 r. margrabia nadał Betkinowi i jego szwagrowi (*sororius*) Dobrogostowi z Szamotuł do wspólnej ręki 41 łanów w Goszkowie w ziemi mieszkowickiej oraz wieś „Buchholz” (opuszczona potem koło Barnówka)¹⁰. Dobrogost był synem Wincentego z Wielenia i bratem znanego nam

⁴ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, Poznań 1881, t. II, nr 1103.

⁵ Tamże, nr 1117. E. R y m a r, *Przynależność polityczna wielkopolskich ziem zanotecznych między Drawą i dolną Gwdą oraz Wielenia, Czarnkowa i Ujścia w latach 1296 - 1368*, *Roczniki Historyczne* L. 1984, s. 59 n. (tam przegląd literatury i poglądów).

⁶ CDB, A XVIII, s. 285.

⁷ Tamże, s. 285.

⁸ Arnold towarzyszył księżętom słupskim w Poznaniu w lutym 1343 r., ale nie musiał być przedstawicielem linii z Drezdenka.

⁹ CDB, A XXIV, s. 25.

¹⁰ CDB, A XXIV, s. 27.

już starosty generalnego Wielkopolski i wojewody poznańskiego Wincentego z Szamotuł¹¹. Ponieważ najstarszy syn Betkina i Małgorzaty, Dobrogost, występuje już wiosną 1350 r. przy czynnościach prawnych jako dorosły, można przyjąć, że Betkin umocnił swe związki z Nałęczami z Szamotuł, Wielenia, Czarnkowa i Wronek już w okresie zawierania układu gorzowskiego, około 1330 r. Propolskie sympatie być może wycierają z przywileju wystawionego przez margrabiego w 1334 r., gdy oczekuje od Betkina lojalności i służb przeciwko każdemu, a więc i Polakom. Zrastanie się Ostenów z Nałęczami wyraża się także w pojawieniu się Dobrogosta z Szamotuł w Nowej Marchii, bo w 1345 r. został określony przez margrabiego lennikiem (*fidelium nostrum*). Pamiętać jednak musimy o zbliżeniu polsko - brandenburskim od 1338 r., które następnie zaowocowało nawet małżeństwem córki Kazimierza Wielkiego z Ludwikiem Rzymianinem, bratem, współrządcą i następcą Ludwika Starszego.

Wieś „Prądno” (*Braden*) w 1341 r. margrabia przekazał kolegiacie myśliborskiej, zaznaczając że ją dotąd Betkin „miał”¹². Na prośbę Betkina i Dobrogosta z Szamotuł w 1345 r. margrabia nadał wieś „Buchholz” joannitom z Chwarszczan. Margrabia podczas pobytu w Poznaniu na zjeździe z Kazimierzem Wielkim (22 IX 1345) ponownie ustalił Małgorzacie dożywocie, ale już tylko w Mosinie, z patronatem nad parafią, z karczmą, sołectwem¹³. Betkin pełniąc funkcje wójtowskie występował często przy czynnościach prawnych margrabiego, w 1344 r. po raz pierwszy jako pasowany rycerz¹⁴.

W 1348 r. po wystąpieniu w Nowej Marchii Pseudo - Waldemara Betkin pozostał wierny Wittelsbachom, toteż Ludwik Starszy mianował go 27 października wójtem okręgu Strzelec, Dobiegniewa, Dankowa, Gorzowa i Barlinka¹⁵. Na lata następne przypada szczyt kariery politycznej Betkina. Z tytułu pełnionego urzędu i wysiłku militarnego w walce z samozwańcem i koalicją go wspierającą otrzymał różne dochody, jak po-

¹¹ J. Pa k u l s k i, *Nałęcze wielkopolscy w średniowieczu*, Warszawa 1982, s. 62 n.

¹² CDB, A XVIII, s. 455.

¹³ CDB, A XXIV, s. 27, 38.

¹⁴ CDB, A XVIII, s. 228: 10 X 1338 r., s. 115: 29 I 1341 r., XXIV, s. 30: 6, 13 I 1340 r., s. 35: 13 IX 1344 r., s. 42: 17 XII 1347 r., XIII, s. 325: 10 - 11 IX 1343 r., XIX s. 14: 16 VII 1344 r., s. 131: 9 XII 1347 r., O. G r o t e f e n d, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch* (dalej: UBO), Stettin 1923, t. I, nr 548: 21 X 1347 r.

¹⁵ CDB, A XVIII, s. 120, 18.

bór bedy w Ogardach (5 I 1349), w Mościcach (7 IV 1350 wraz z synem Dobrogostem), orbedy w Strzelcach (11 XI 1350), ekspektatywa na lenna Kremptzowów w zamkowym Chomętowie k. Dobięgniewa, tj. połowa wsi, zamek, dwór i jezioro Osiek (1350), zamek i miasteczko Danków po Henningu Wendenie (14 XII 1351)¹⁶. W 1352 r. brał udział w kampanii wojennej na terenie Starej Marchii¹⁷. Po objęciu władzy przez Ludwika Rzymianina Betkin pełnił swą funkcję nadal¹⁸, ale w kwietniu 1353 r. margrabia powołał na wójtostwo Schliebena¹⁹ i w dniach 20 - 22 czerwca rozliczał się z wydatkowania 100 grzywien srebra podczas pełnienia obowiązków wójta *vp dissir der Oder*, czy tylko w rejonie Santok - Osieczno - Danków. Nadał mu Puszczę Dankowską, bedę w Buszowie i Bronowicach tak długo, aż Betkin lub jego potomstwo zrekompensują sobie nakłady. Gdyby dochód okazał się za mały, otrzymał widoki na dalsze w ziemi gorzowskiej i strzeleckiej. Margrabia potwierdził dziedziczne prawa do Santoka (według gorzowskich uzgodnień z hrabią ze Scharzburga i innymi ministrami Ludwika), do Osieczna nad Drawą, Dankowa, w takim zakresie jak dotychczas, dla zebrania 400 grzywien na okup za więzionego syna Dobrogosta. Nadał dochód z bedy w Baczynie albo odpowiedniej części Wawrowa; Goszków z 16 łanami (tu inne dobra przeszły tego roku na mieszczanina frankfurckiego), bedę w Bobrówku²⁰. Szczególnie intere-

¹⁶ CDB, A XVIII, s. 293: 1349 r., s. 294: 1350 r., s. 296 n.: 1351 r., UBO, I, nr 603: 1350 r.; K. F. K l ö d e n, *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1345 - 1356*, Berlin 1845, t. II, s. 118: 1352 r.

¹⁷ CDB, A XXIV, s. 57.

¹⁸ *Mecklenburgisches Urkundenbuch*, Schwerin 1886, Bd I, nr 8476 i UBO, I, nr 753 z datą 10 IV 1358 r. (dokument nie posiada daty rocznej), którą na 1366 r. prostuje S. N o w o g r o d z k i, *Pomorze Zachodnie a Polska w latach 1323-1370*, Rocznik Gdański, t. 9-10, 1935-1936, s. 64, co konieczne właśnie z powodu tej informacji o Ostenie (*Eciam Dobregus de Osten, miles residens in Dreysen, qui vester homagialis in Marchia extiterat et nunc de Marchia se posuit ad regem Polonie, vestros et avunculi nostri ducis de Swydenitze profugos detinuit, cum hoc Marchiam, patrum nostrum ducem Buggeslaum, patruum nostrum episcopum Caminensis et nos die noctuque spoliando, necnon quosdam de nostrorum omnium homagialibus captiuando, incipiendo in seruicio vestro et vestrorum, ut premititur exactionauit*), chociaż dopuszczalne będą lata 1367-68, bo latem 1368 r. zmarli Barnim III i Bolko II świdnicki. Dotąd nie jest zbadany antagonizm Ostenów z książętami pomorskimi i biskupem kamieńskim ani jego stosunki z księciem świdnickim, których dotyczy też dokument myśliborski z 25 VI 1364 r., (CDB, A XVIII, s. 69.)

¹⁹ K. F. K l ö d e n, op. cit., s. 152.

²⁰ *Urkundenbuch zur Geschichte des Schlossgesessenen Geschlecht der Grafen und Herren von Wedel* (dalej: UBW), t. III, Leipzig 1888, cz. 1, nr 138; CDB, A XVIII, s. 298, 300, XXIV, s. 59; UBO, I, nr 691.

sujące są owe bliżej nie znane dziedziczne prawa do zamku santockiego w kontekście późniejszego hołdu złożonego przez synów Polsce, a obejmującego również Santok.

Betkin pełnił jednak swą funkcję administracyjną nadal²¹. Znów 3 I 1354 r. Ludwik rozliczał się z nimi, przy czym zadłużenie margrabięgo wzrosło do 1350 grzywien. Betkin otrzymał dochody z Buszowa, Bronowic, Bobrówka, Lichenia, Lipich Gór, Wawrowa, Baczyny, zachowując dobra w Goszkowie, po Hassonie Rudym v. Wedel w Raclawiu, opłaty celne w Gorzowie, ale za zwrot Puszczy Dankowskiej²². Wójtem był w 1354²³, 1355²⁴, 1356 r.²⁵. Z tytułem marszałka towarzyszył margrabiemu w jego rodzinnej Bawarii²⁶. Był w tych latach członkiem ścisłej rady starosty Nowej Marchii Hassona II v. Wedel ze Złocieńca, w zamian za orbedę w Strzelcach w tytule służb u Ludwika Starszego otrzymał 9 X 1354 r. orbedę z Dobiegniewa²⁷.

Za 170 grzywien „oczek zięby” (denarów słowiańskich) Betkin sprzedał Dobiegniewowi puszcę koło Osieczna nad rzeką Suchą, co margrabia zatwierdził 18 VI 1355 r.²⁸.

Od końca 1360 r. dobrami dysponowali starsi synowie. Betkin wycofał się z życia politycznego. Ostatni raz wzmiankowany 23 IV 1363 r.²⁹. Zmarł zapewne około tego czasu³⁰. Pozostawił pięciu synów: Dobrogosta (imię po wuju z rodu Nałęczów), Arnolda, Betkina II, Ulryka I i Henryka II.

²¹ K. F. K l ö d e n, op. cit., s. 171, 173.

²² CDB, A XVIII, S. 131.

²³ CDB, A XXIII, s. 61, XX, s. 224, XXIV, s. 61, XVIII, s. 301; UBO, I, nr 715, 719.

²⁴ CDB, A XIX, s. 142, XVIII, s. 470; UBO, I, nr 729.

²⁵ CDB, A XIX, s. 233: 13 VIII; UBW, III/2, s. 13: 8 IX.

²⁶ H. B i e r, *Märkische Siegel*, I Abt., II Theil, Berlin 1933, s. 130, nr 135: 16 X 1356 r.

²⁷ CDB, A XVIII, s. 133; K. F. K l ö d e n, op. cit., s. 254.

²⁸ CDB, A XVIII, s. 302.

²⁹ *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. J o a c h i m, hrsg. P. v. N i e s s e n, Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark, Heft 3, 1895, nr 38.

³⁰ Tak też A. C z a c h a r o w s k i, *Ulryk v. d. Osten*, Polski Słownik Biograficzny, t. 24, Wrocław 1970, s. 463, który tylko do 1354 r. czyni Betkina wójtem części Nowej Marchii. Datowanie śmierci na 1371 r. przez O. G r o t e f e n d a nie daje się niczym potwierdzić.